

FRANO ANTICA LASTOVAC

LUKŠA BERITIĆ

Među naše mnogobrojne umjetnike raznih struka, koji su radili u domovini, a još više u inostranstvu, možemo sa punim pravom ubrojiti i ovog našeg ljevača topova, zvona i umjetnina.

Gelcich u svom djelu o ljevačima Dubrovačke Republike nikako ga i ne spominje, premda je on bio službeni ljevač Republike od 1578.—1585., dakle oko 7 godina. Onome, kome je poznat šovinizam talijanaša Gelcich-a, jasno je zašto ga uopće ne spominje.

Međutim, Giuseppe Praga u svom članku »Di alcuni fonditori Dalmati dei secoli XVI—XVII«, tiskanom u »Archivio storico per la Dalmazia« za ovog našeg majstora kaže, da se može mjeriti s Ivanom Rabljaninom, od kojeg je u nekim djelima i nadmoćniji.¹⁾

Cvito Fisković, ga je ubrojio među naše primorske umjetnike i spominje njegov rad u Gandinu u Italiji i u Poljskoj.²⁾

Knjige Vijeća Umoljenih prvi put donose njegovo ime zadnjeg dana veljače 1578. Tog je dana zaključeno, da nastojnici oružane iskušaju majstora ljevača Frana Antunova time, što će mu povjeriti da izlije nekoliko komada artilerije.³⁾

Iz zaključaka Malog vijeća proizlazi, da od unazad nekoliko vremena uopće nije bilo ljevača topova u Dubrovniku, jer ne samo što je u lipnju ove godine naređeno, da se izda 1000 cigla za potrebe ljevaonice⁴⁾ već je mjesec dana kasnije naređeno Luki bombardieru⁵⁾ da isprazni općinsku ljevaonicu, kako bi se moglo započeti sa izlivanjem artilerije,⁶⁾ a početkom listopada naređeno je činovnicima općinskih radova da dadu popraviti ljevaonicu.⁷⁾

Iskušavanje sposobnosti majstora u umjetnosti lijevanja dobro je uspjelo, te je primljen u državnu službu, što nam svjedoči zaključak Vijeća Umoljenih od 14. listopada, kojim mu se odobrava

¹⁾ G. Praga: Francesco Lagostino de Ragusa (Archivio storico per la Dalmazia vol. XVII—XXX fasc. 174, Roma 1940. str. 163.

²⁾ Hrvatsko kolo br. 2 od 1948., str. 257. »Primorski graditelji i kipari starijeg doba«. Jugoslavenski Jadran, str. 201, Split 1952.

³⁾ Acta consilii Rogatorum 64, f. 171'—172.

⁴⁾ Acta Minori consilii 54, f. 76'

⁵⁾ Bombardarium, naziv za ondašnje artilerce.

⁶⁾ Min. 54, f. 85'

⁷⁾ Ibid. f. 111'

zajam od 50 zlatnih dukata, za potrebe njegovog zvanja s time, da to povrati kad vijeće zatraži.⁸⁾ U ovom zaključku nazivlje ga se Frano Antica iz Lastova. Obitelji tog prezimena žive i danas na tom našem otoku. Godine 1581. za kancelara Općinske zajednice (Universitate) Lastova izabran je također jedan Antica imenom Pasko.⁹⁾

Iz godine 1579. imamo najstarije sačuvano njegovo djelo, a to je jedno malo zvono, promjera 20 cm, visine 21 cm (bez krune), koje se sada čuva u Lopudskom župnom muzeju, a nekad je bilo na crkvi Miha Pracata. Na zvonu je natpis:

+ OPVS FRANC. LAGVST. MDLXXVIII.

Prema zaključku od 19. svibnja 1580. mjesečna plata majstora iznašala je 6 zlatnih dukata.¹⁰⁾

U lipnju ove iste godine, Vijeće Umoljenih primilo je molbu majstora Antice i odobrilo mu zajam od 100 zlatnih škuda, za potrebe njegovog zvanja, s time, da to isplati od budućih narudžaba artiljerije.¹¹⁾ Za ovaj zajam garantirali su mu dva plemića i to Ivan Pavla Bunić i Petar Sima Menčetić.¹²⁾

Iz slijedeće, t. j. 1581. godine, imamo drugi sačuvani komad, lijevan od ovog našeg majstora. To je zvono, koje se nalazilo na crkvi sv. Elizabete na Pilama, a sada se nalazi u Dubrovačkom muzeju. Promjer zvona je 28 cm, visina bez krune 23 cm. Natpis glasi:

+ OPVS FRANC. LAGVST. MDLXXXI.

U travnju ove godine, Vijeće Umoljenih primilo je molbu majstora, kojom izvještava, da mu je potrebna neka zemlja za ljevarske peći i razni alati, a sve ovo se ne može nabaviti u Dubrovniku, već u Veneciji, te moli da mu se posudi 50 zlatnih dukata i da mu se dade dvomjesečno plaćeno odsustvo da pođe u Veneciju i nabavi taj materijal. Ovo mu je sve bilo odobreno, a za njega je garantirao jedan plemić, i to Stjepan Krištofora Zamanjić.¹³⁾

Iz gornjih zaključaka proizlazi, da su, koliko sama Vlada, toliko i pojedini plemići, imali veliko povjerenje u ovog našeg mladog majstora. Vlada, posuđujući mu na laku ruku novac, a plemići garantirajući za njega. Karakteristično je za ovu našu malu državicu, da je naročito veliko povjerenje gojila prema svojim domaćim majstorima. U Dubrovniku je radilo i nekoliko istaknutih stranih umjetnika, kao poznati Michelozzi, Bernardin iz Parme, Olivieri i drugi, ali nijedan od njih nije uživao ono povjerenje vlade, koje su uživali Paskoje Miličević, guverner oružja Marin Držić, Frano Antica i drugi.

⁸⁾ Rog. 64. f. 254

⁹⁾ Min. 55. f. 194'

¹⁰⁾ Rog. 65. f. 213

¹¹⁾ Ibid. 223'

¹²⁾ Min. 55. f. 59

¹³⁾ Rog. 66. f. 59'—60

U 1581. godini bilo je nabavljeno u Veneciji 7261 mletačkih debelih libara mjedi za potrebe ljevaonice, to je Malo Vijeće odobrilo 590 zlatnih dukata za isplatu tog materijala.¹⁴⁾

U 1582. godini majstor je marljivo radio u ljevaonici, za čiji su popravak u dva navrata izdavane cigle.¹⁵⁾

Ljevaonica je još radila i 1584., jer je 17. listopada ove godine naredeno providnicima Stona, da pošalju u Dubrovnik svu zastarjelu i neupotrebljivu artileriju, da se prelije.¹⁶⁾

Negdje u proljeće 1585. majstor je napustio Dubrovnik, što proizlazi iz jedne bilješke na devetnaestom svesku serije IX Guardie ed Armamento Državnog arhiva. Ta bilješka u prijevodu glasi: »Bilješka kako smo posljednjeg svibnja, nakon bijega Frana ljevača našli u ljevaonici bruto 1337 libara metala«. Knjižica je iz 1585. godine.¹⁷⁾

Zašto je majstor napustio Dubrovnik, iz zaključaka Vijeća ne proizlazi, a više ga se nikako i ne spominje. Poslije njegovog odlaska, nije odmah pronađen nasljednik, te su ljevaonica i radionica sapuna ustupljene činovnicima zdravstva za njihove potrebe.¹⁸⁾ Naime, u listopadu 1585. bilo je nekoliko slučajeva kuge,¹⁹⁾ te su po svojoj prilici te zgrade bile upotrebljene za smještaj onih iz okuženih kuća.

Prema Pragi, Antica se 1589. udružio sa ljevačem Gian-Baptistom Ton u Veneciji.²⁰⁾ Te iste godine izlio je veliko zvono katedrale u Gandinu kod Bergama. Ovo djelo je tako dobro uspjelo, da je općinsko vijeće zaključilo, da mu se dade prelititi i manje zvono. On je taj rad prepustio svom drugu, a sam se posvetio izradbi svog remek-djela i to brončanih ograda pred svetištem bazilike u Gandinu, koje su mu naručili braća Nikola i Silvestar Giovannelli. Ovo je prema Angelu Pinetti remek-djelo ljevarstva. Na toj krasnoj brončanoj ogradi je natpis:

¹⁴⁾ Min. 55, f. 122

¹⁵⁾ Min. 56, f. 87 i 93

¹⁶⁾ Min. 57, f. 182

¹⁷⁾ U Gelcich-evom indeksu Državnog arhiva u Dubrovniku u seriji IX Guardie ed Armamento, pod brojem 19 označeno je: »Libro metalli che si trovano in fondaria dopo la fuga di Francesco fonditore 1583«. Ovdje opet vidimo površnost Gelcich-a, jer ta knjižica je ustvari knjiga isplata raznih obrtničkih radova i usluga izvršenih u arsenalu. Počinje u siječnju i traje do konca 1585. godine. Na njenoj prethodnoj omotnoj stranici nalazi se slijedeća bilješka: »Nota: Come adi ultimo maggio trovamo in fondaria Lib. 1337 di metallo sporco doppo la fuga de Francesco fonditor«. Odakle je Gelcich uzeo 1583. godinu nije jasno, jer je knjižica iz 1585., a kako smo prije vidjeli ljevaonica je radila i 1584., koje je godine bilo naredeno, da se neupotrebljiva stonska artilerija prelije.

¹⁸⁾ Rog. 68, f. 275

¹⁹⁾ Jeremić-Tadić: Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I, Beograd 1938. str. 99.

²⁰⁾ Mislimo da je Praga u zabludi pogledom na naziv tvrtke u Veneciji, sa kojom se je udružio Antica. Tvrtka nije bila Ivana Krstiteja Ton,

FRANCISCVS LAGVSTINVS EPIDAVRIVS FACIEBAT A PARTV
VIRGINIS MDLXXXX²¹⁾)

Iako je živio u Italiji, gdje se kasnije i oženio, on se nije od-
narodio, te u natpisu na najpoznatijem djelu ističe, da je Lastovac-
Dubrovčanin.

Nakon završetka ovog rada i dalje je ostao u Gandinu, gdje se
1594. oženio Julijom Tagliaferri de Scaramaitis, s kojom je imao
četvero djece, tri sina i jednu kćerku. Njegov treći sin Gauden-
cius, rođen 5. svibnja 1600.,²²⁾ u svojoj dvadesetdrugoj godini sa-
lio je malo zvono za Dominikance u Dubrovniku, na kojemu se
čita slijedeći natpis:

S. P. DOMIN. ORA PRO NOBIS
GAVDENTIVS FRANC. LAGVSTINI FILIVS FECIT A. D. 1622.

Zvono ima promjer 36, a visinu 38 cm.

Da li je Gaudencius, kao ljevač bio u Dubrovniku ili je, osje-
ćajući se ipak dubrovčaninom, poslao odnekud na dar ovo zvono
Dominikancima, iz arhivskih podataka do danas nije ustanovljeno.
Kao službeni ljevač Republike, on se u aktima Vijeća ne spominje,
te je svakako bliža druga pretpostavka.

Prema Pragi, koji se pozivlje na jedan bilježnički akt od 12.
srpnja 1618., te se godine Frano Antica sa obitelji nalazio u Polj-
skoj, možda već i dulje vremena,²³⁾ po svoj prilici kao ljevač to-
pova. Kada i gdje je umro, do danas je nepoznato. Zadnji put se
spominje njegovo ime na gore citiranom natpisu zvona Dominika-
naca u Dubrovniku, koje je izlio njegov sin.

Frana Anticu možemo smatrati posljednjim ljevačem zvona
(ne topova) u Dubrovniku. Od svih zvona, koja potječu iz vremena
bivše Dubrovačke Republike, dosad je pronađeno i popisano 49,
koja datiraju od 1355.—1802. Od onih, koja su salivena u Dubrov-
niku, Antičina su najmlađa. Sva novija, ukoliko su signirana, li-
jevana su u inostranstvu, i to većinom u Veneciji.

već braće Ivana i Krstitelja Ton, kako proizlazi iz natpisa nekih zvona
iz tih godina, a koja su se sačuvala na području stare Dubrovačke
Republike. Naročito je to jasno u natpisu na velikom zvonu domini-
kanske crkve sv. Nikole na Lopudu. Taj natpis glasi:

H P S REX VENIT IN PACE DEVS ET HOMO FACTVS EST
OPVS IOANNES ET BAPTISTA FRATRES DETONIS VENETIS
F . MDXCII

Oba pak veća zvona na zvoniku župne crkve na Lopudu imaju natpis:

OPVS IOANNIS ET BAPTISTAE DE TONIS

jedno je iz godine 1597., a drugo iz 1598. Sličan natpis ima i zvono
gradskog sata u Stonu, koji glasi:

OPVS IOANNIS ET BAPTISTAE DE TONIS VENETVS MDCXIII.

²¹⁾ Praga. Arch. storico str. 163, 172

²²⁾ Ibid. str. 163

²³⁾ Ibid. str. 164